

Yervant Özuzun: ÇANAKKALE'DE ARTİN AĞA'NIN KAHVESİ BURUKTU O GÜN

Posted on 24/06/2015

Bu yazı Çanakkale Ermenilerinin 1915 deki son günlerini ve sürgünlerini anlatıyor. Bu yaşanmış bir olayın buruk hikayesi. Bu 24 Nisan 1915 tarihi ile simgelenen, 30 Mayıs 1915 tarihli yasa ile resmîyet kazanan “Ermeni Tehciri”nin hikayesi. Anadolu ve Trakya şehirlerinde yaşananlardan sadece biri. Bu hikayedeki kahramanlarımızın tek suçu “farklı kökenden” olmalarıydı. “Ermeni Tehciri” nin Doğu Vilayetlerinde asi Ermenilere uygulandığını ileri süren Araştırmacı-Tarihçilerimizin de bu hikayeyi okumalarını dilerdim.

Çanakkale’de iskeleden çıktıktan sonra biraz yürürseniz sağ tarafta sokakta saat kulesine ve meydanına varırsınız. Devam edersiniz Çanakkale’nin Tarihi Çarşısı uzanır. Solda meşhur Aynalı Çarşı vardır. Hani “Çanakkale İçinde Aynalı Çarşı” türküsünde sözü geçen işte bu çarşıdır.

Yahudi Çarşısı da denen, bu çarşıda 1900 lerin başında Ermeni, Rum ve Yahudi esnafı bulunurdu. Aynalı Çarşının tam karşısında Artin Ağa’nın Kahvehanesi vardı. Önünde avlusu bulunan büyükçe bir mekandı burası. Akşam gün batımı ile dükkanlarını kapatan esnaf evlerinde yemeklerini yiyip Artin Ağa’nın Kahvesine gelirdi. Tabakalarını açıp tütünlerini sararken Artin Ağa da ünlü dibek kahvesini yaz-kış bakır cezve ile kor ateşine sürerdi. Dibek kahvesi deyip geçmeyin. Çekirdek kahve el değirmeninde çekilmez, ceviz kütüğünden yapılan dibekte dövülürdü. Kahveye her giren kapının yanında bulunan dibekteki kahveyi birkaç kez döver sonra otururdu.

Kimler gelmezdi ki oraya, başta Aynalı Çarşı esnafı demirciden, uncuya, nalbanttan yemeniciye Çanakkale’nin diğer varbetleri, katibi, öğretmeni, eczacısı, doktoru, genci yaşlısı

sözün kısası Ermeni kesiminden herkes uğrardı. Gençler sohbet eder, yaşlılar anılarını anlatırdı. Oyun olarak damayı tercih ederlerdi. Hafta sonlarında kendi aralarında oluşturdukları bayanların da katıldığı fasıl heyetleri yaşamlarına bir başka güzellik katardı. Zaman zaman İstanbul'dan ve İzmir'den gelen kumpanyalar da eksik olmazdı. O akşam kahve epeyce kalabalıktı. "Palavracı " balıkçı reislerimizden Tomas Dayı, Kasbar Dayı, Hovsep Dayı oradaydılar. Bakalım hangi maceralarını! anlatacaklardı. Kahvedekiler etraflarını çevirmiş, uncu Agop'u bekliyorlardı. Gerçi son zamanlarda pek keyifleri yoktu. Kötü haberler geliyor, kötü şeyler sezinliyorlardı. Agop birazda bu havayı dağıtmak için bizim palavracıları yarışmaya çağırmişti. Ama henüz kendisi gelmemişti. Nefes nefese kahveye girdi. Artin Ağa'ya bir şeyler anlattı. Artin Ağa elindeki cezveyle çöktü. Herkes oraya yöneldi. Haberler iyi değildi. Gelibolu'dan gelen değirmenci Haçadur'un damadının anlattığına göre Ermeniler topluca sürgüne gönderiliyordu. Gelibolu'dakilere tebliğ edilmiş üç gün süre tanımışlardı. Diğer yerlerden de benzer haberler vardı.

Kahvenin havası birden değişti. Nedendi, suçları neydi ? Müslimi, gayrimüslimi hiç kimseyle bildik bileli hiçbir sorunları olmamıştı. Bunun sebebini anlayamıyorlardı. İki ay kadar evvel (24 Nisan) İleri gelenler toplanmış bir süre sonra geri gelecekleri söylenerek Anadolu'ya gönderilmişlerdi. Onlardan hala bir haber yoktu. Hükümet konağındaki Ermeni memurların da işlerine son verilmişti. Askerdeki Ermenilerin de silahları ellerinden alınıp amele yada yük hayvanı olarak kullanıldıkları askerden kaçanlarca söyleniyordu. Dahası onların sonları hakkında hiçte iyi olmayan duyumlar vardı. Doğru muydu acaba bunlar? Neler oluyordu? Şimdi nereye sürülüyorlardı? Bunca insanı ne yaparlardı? Öyle kötü şeyler düşünmeye gerek yoktu. Ne suçları vardı ki. Osmanlı'nın sadık Milleti değiller miydi? Daha üç yıl önce Noradunkyan Paşa Hariciye Nazırı iken patlak veren Balkan Savaşına katılmışlar gönüllü birlik oluşturmuşlar, aslanlar gibi savaşmışlar nice ölü vermişlerdi. Kötü şeyler düşünmeye gerek yoktu. Yarın ola hayır ola deyip o akşam Artin Ağa'nın Kahvesinden erken dağıldılar.

Ertesi akşam kahveye gelenler hiç konuşmuyor, tütün üzerine tütün sarıyorlardı. Gündüz sürgün tebliğini onlar da almıştı. Polis kapı kapı dolaşarak herkese bildirmişti. Ayrıca

Hükümette katipken görevine son verilen Karekin Ahbar gelen gizli ve şifreli emri görmüştü.

Babı-ı Âlî Dahiliye Nezâreti...

Kal'a-ı Sultâniye Mutasarrıflığı'na (Çanakkale'nin o zamanki ismi böyleydi.) Başlıklı şifreli emirde Ermenilerin sevki isteniyordu. Altında "Nazır Tal'at" imzası vardı.

Ertesi gün çevredeki tüm yerleşim yerlerindeki Mülk-ı Âmirliklere benzer emirlerin geldiği öğrenildi. Mesela "Ezine'de mevcut beş yüz Ermeni'den ...geçen İtalya harbinde şenlik yaptıkları işitilmiş olduğu cihetle bunların der-desti (tutuklanmaları) ve diğerlerinin nak-li hane (sürgün) ettirilmeleri.." gibi şifreli emirlerle uygulamalar derhal başlıyordu.

Yıllardan 1915 Aylardan Haziranın ortalarıydı. Kirazlar yeni olgunlaşmaya başlamıştı. Sabah ezanıyla birlikte Çanakkale'nin tün Ermeni Ahalisi saat meydanında toplanmaya başladı. Polisler, Jandarmalar ellerindeki listelerden okunan isimlerle 250-300 kişilik kafiler oluşturuluyordu. Saatçi Ohannes, Kunduracı Sarkis, Nalbant Armenak, Jamgoç Boğos ve bizim Uncu Ağop henüz yoktu.

Ohannesin sesi yukardan geldi. Kuledeki saati her gün kurup ayarlamak onun göreviydi. O günkü görevini de yapmalıydı. Sarkis nefes nefese geldi. Jandarma Komutanına yaptığı ayakkabıyı kalıptan çıkartmış, vermesi için dükkan komşusu Hacı Mehmet Efendiye bırakmıştı. Gelen bir polis Nalbant Armenak'ın biraz sonra geleceğini bildiriyordu. Vali faytonunun atlarını nallıyordu. Boğos Surp Kevork kilisesini temizlemiş mumları toplamış gelmişti. Aznif Kuyrik de geç gelenlerdendi. Ağrıyan belini tutarak geliyordu. Komşusu Şaziye Hanımın Kızının düğünü vardı. Ona çeyiz olarak elleriyle ördüğü oda takımını " Düğünde belki bulunamam, gidip gelememek, gelip görememek var." diyerek vermiş, ağlaşarak zor ayrılmışlardı. Geç kalanlardan Hripsime Kuyrik de nefes nefese " Şu bizim Nurten'in çocuğu hastaydı. Bir tas çorba yaptım" diyerek anlatıyordu. Uncu Agop'sa

yedeğinde bir eşekle köşeden döndü. Hamile eşini ve küçük çocuğunu düşünmeliydi. Ve o gün Jamgoçlar kiliselerinin çanlarını son kez çaldılar. Mayrikler, kuyrikler son kez suladılar balkonlarındaki çiçekleri, son kez yemlediler küçük ve büyük baş hayvanlarını. Müslüman komşularını son kez görüp gözleri yaşlı vedalaştılar. Gidebilenler son kez mum yaktı kiliselerinde. Ve o gün ayrı ayrı kabilelere düşenler son kez birbirlerini görüp vedalaştılar. Ve yıllarını geçirdikleri o saat meydanında saatin ting-dongları son kez altı kere vururken, çoluk- çocuk, genç-ihtiyar, hasta-sağlıklı yola koyuldular. Giden kabiledekilerle sonrakilerde bulunan, nişanlılar, arkadaşlar, hısımlar, komşular, son kez birbirlerine ağlaşıp sarıldılar. Jandarmaların itiş kakışlarıyla zor ayrılıp yollarına devam ettiler. Son kez görmeye, helalleşmeye, Müslüman komşulardan da gelenler vardı. Onların da gözleri yaşlıydı. Kolay değildi, bunca yıllık dostlardan ayrılmak. Sürgüne gidenler bulabildikleri kadar kağrı, eşek bulmuşlar. Yanlarına alabildikleri eşyalarını yüklemişler, hastalarını, çocuklarını, hamilelerini bindirmişlerdi. Bandırma, Bursa üç hafta kadar sonra Eskişehir'e ulaştılar. Ulaştılar ama birde onlara soralım. Kabilelerindeki Jandarmaya rağmen başlarına gelenler ayrı bir dramdı.

Eskişehir İstasyon Civarı Marmara ve Trakya'dan gelen sürgünlerin toplama merkeziydi. Yaya ve hayvan vagonlarıyla grup grup salkım saçak insanlar geliyordu. On binlerce insan vardı. Aç, susuz yazın o sıcaklığında perişan haldeydiler. İstasyonda, çevrede, sokak aralarında, kapı önlerinde konaklamışlar, günlerdir, haftalardır yerlerde yatıyorlardı. Birbirlerini kaybedenler, ailesini kaybeden ağlayan çocuklar.... Her gün Eskişehir Ermeni mezarlığında birkaç zavallının cenazesi kaldırılıyordu. İnsanlar yarınlarını göremiyorlardı. Trenlerle Adana Pozantı'ya gönderileceklerini ve orada yolculuklarının sona ereceğini ürpertiyle söylüyorlardı. Bu cehennemden hem kurtulmak istiyorlar, hem de gitmekten korkuyorlardı. Uncu Agop kabile arkadaşlarının mümkün olduğunca toplu şekilde bulunmaları için gayret ediyordu. Her gün insanlar geliyordu. Hakim olan tek şey çaresizlikti. Adım atacak yer kalmamıştı. Yaya olarak Kütahya'ya sevk başladı. Kaç gün kaldılar bilmiyorum Afyona gönderildiler. Temmuz sıcaklığında dayanacak halleri kalmamıştı. Eşkıya saldırıları, hastalık, ihtiyarlık, yorgunluk , susuzluk, açlık, pislik, sivrisinek... Ölümü

kanıksamışlardı, ağlayamıyorlardı bile. Uncu Agop'un Çanakkale kafilesini yarıya inmişti. Değişik yerlerden gelen bu zavallı insanlardan yeni yeni gruplar oluşturuldu. Hayvan vagonlarıyla Konya'ya geldiler. Konya Eskişehir'den farklı değildi. Oradan yine hayvan vagonlarıyla Adana'ya gönderildiler. Adana hepsinden beterdı. Üstelik Ağustos sıcağında ne paraları kalmıştı nede dermanları. Birer iskelet olmuşlardı. Artık topladıkları bitkileri yiyip, sulu bitkilerin sularını emiyorlardı. Tanrıya olan inançları dahil her şeylerini yitirmişlerdi. Üstüne üstlük bu şartlar altında bizim Agop'un hamile eşi ikinci çocuğunu doğurdu Agop'un Takvor'dan sonra şimdi Bedros isminde bir oğlu daha olmuştu. Ne yaptı etti Pozantı cehennemine gitmeden Halep'e ulaştı. Çanakkale'den ayrılalı üç buçuk ay olmuştu. Ne Çanakkale'deki diğer kafilelerden nede kendi kafilesinden kimseye rastlayamadı. Kaç kişi sağ olarak ulaşabilmişti bilemiyordu. Bir fırında iş buldu. Orada dört yıl kaldı. Ortalık düzeldi dediler. Çanakkale baba, ata memleketiydi. Üstelik orada evi, dükkanı vardı. Geri döndü. Keşke dönmez olaydı. Ne ev kalmıştı ne dükkanı. Onlar artık başkalarının olmuştu. "Emlak-ı Metruke Komisyonu" diyorlar "Emlak-ı Metruke Kanunu " diyorlar ama o bir şey anlamıyordu. Anlamasına da gerek yoktu. Onu oraya bağlayan hiçbir şey kalmamıştı. Okulu, kilisesi, komşuları akrabaları, Artin Ağa'nın Kahvesi yoktu. Çanakkale'den ayrıldıkları gün toplandıkları saat meydanındaydı. Yanında çileli karısı, dokuz yaşındaki Takvor, dört yaşındaki Bedros'la yapayalnızdı. Vapur saatine ne kadar vardı. Saate baktı. Çalışmıyordu. Bir ses işitti. Dükkan komşusu Ahmet'ti. Sarıldılar." Saatçi Oahnes varbet gideli bu saatte yasta çalışmıyor" diyordu. İskeledeydi geri döndü, Çanakkale'ye bir kez daha veda ederek İstanbul'a geldiler. Kumkapı Surp Harutyun Kilisesinin yan tarafındaki kilisenin sıra evlerinden bir odaya sığındı. Üst baş yoktu kış ortasında çocukların ayakkabıları takunya-terlikti. Kendisi bir fabrikada iş buldu. Çocuklarını da ayakkabıcı yanına çırak verdi...

Çanakkaleli Agop'u bir asra yaklaşan ömrünün son yıllarında tanıdım. Belleğinde iz bırakan anılarından dinlediklerimdi yukarıda anlattıklarım. Benimde belleğimde iz bırakmıştı. Etkilenmişim. Agop Baba kimdi ? Onu değilse bile oğlu Takvor'u tanırırsınız. Vakıflarımızda uzun yıllar yöneticilikler yapan Toplumumuzun önde gelen isimlerinden Takvor Kamer'di O.

24 nisanla simgelenen 1915 olayları işte buydu. Önce tüm aydınlar, ileri gelenler 24 nisanda toplandı, sonra başsız kalan insanlar koyun gibi sürüldü. Aynı takvim içerisinde, aynı şekilde, aynı gerekçelerle, aynı yöntemlerle suçlu, suçsuz ayırımı olmaksızın, yerlerinden yurtlarından edilip, yollara döküldüler, aynı kaderi paylaştılar. Emirler “Urfa ve Musul’un güneyi ile Zor sancağına gönderilmelerine dair... Nazır Tal’at ”şeklindeydi. Bunların üçte bir kadarı Suriye’ye ulaşabildi.

1915 olaylarının ismi tartışılıyor. Resim bu, sonuç bu olduktan sonra siz ona düşün-bayram deseniz ne değişir ki.

1915 günahsızlarını saygıyla anıyorum. Yalnız onları mı? Hangi ulustan olursa olsun tüm günahsızları da yine saygıyla anıyorum.

Kaynak: Hyetert.com